

185

3368p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

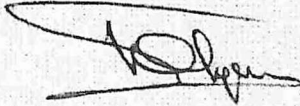
ГРИЦА ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 316.325+342.1

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ
ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ СУСПІЛЬНОГО ОПТИМУМУ:
(СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2012

8278

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Папченко Леся Миколаївна,
Інститут вищої освіти НАПН України,
старший науковий співробітник відділу змісту,
філософії та прогнозування вищої освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Ананьїн Валерій Опанасович,
Інститут спеціального зв'язку та захисту
інформації Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут», професор спеціальної кафедри №4;

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Червона Леся Миколаївна,
Інститут вищої освіти НАПН України,
старший науковий співробітник
відділу соціальних проблем вищої освіти та
виховання студентської молоді.

Захист відбудеться 9 лютого 2012 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «6» січня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження структуризується на трансчасовий і конкретно-історичний рівні. З одного боку, суспільний оптимум був предметом прискіпливої уваги в усі часи; з іншого, – об'єктивне й закономірне загострення уваги до різноманітних аспектів суспільного генезису відбувається на етапі динамічної трансформації суспільства, яке перебуває у фазі перехідного періоду і потребує надійних світоглядно-концептуальних і критеріальних орієнтирів розвитку. Власне, до категорії саме таких суспільств належить сучасна Україна.

Суперечлива динаміка суспільного розвитку сучасної України актуалізує потребу ґрунтовного соціально-філософського аналізу як цілепокладаючих чинників суспільного розвитку, так і функціонально-інструментальних детермінант – на кшталт рівня дієздатності громадянського суспільства і правової держави, імплементованості на рівні суспільного практику принципу верховенства права, дотримання норм демократії, соціальної справедливості, прав і свобод особистості тощо.

Ідея суспільного оптимуму – одна з найбільш резонансних в історії світоглядного еволюціонування людства: вона завжди слугувала ключовим аргументом і критерієм в оцінці вчинків людей, подій, явищ і загалом стану речей у суспільстві. Її реалізація потребує потужних теоретико-концептуальних зусиль. Уявлення про суспільний оптимум, фактори і детермінанти його досягнення слугують критеріальним маркером і регулятивом багатьох соціальних відносин. Вони відображають домінуючу на рівні суспільної свідомості систему світоглядних цінностей і принципів, яка лежить в основі пріоритетів функціонування конкретно-історичного соціуму.

Прагнення соціального оптимуму – потужний каталізатор широкоформатних суспільних перетворень, а зневіра в досяжності такої мети завжди знаменувала настання періоду світоглядно-етичного нігілізму, нехтування фундаментальними аксіологічними і телеологічними орієнтирами еволюціонування соціуму. Це негативно позначалося на духовно-вольовому стані суспільства, додатково поглиблюючи і загострюючи кризові тенденції.

Суспільний оптимум безпосередньо пов'язаний з уявленнями про належне. Вибудовуючи ієрархію буттєвих пріоритетів, люди завжди брали за критеріальний взірєць уявлення про суспільний оптимум. В його ім'я здійснювалися радикальні перетворення суспільного ладу. В кризові епохи масова свідомість охоче йшла за тими, хто апелював до суспільного оптимуму і виказував готовність втілити його ідеали на практиці.

Водночас різноплумачення в питанні функціонально-інструментальних засобів, детермінант суспільного оптимуму призводять до теоретичного релятивізму й двозначності, а також до драматичних колізій на рівні суспільного практику. Це додатково актуалізує необхідність пошуку механізмів розв'язання проблемних вузлів, пов'язаних з розумінням засобів досягнення мети суспільного оптимуму.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Істотний внесок у становлення і концептуалізацію уявлень про суспільний оптимум, його складові, чинники і детермінанти зробили філософи античності (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Сенека, Епікур, Цицерон), середньовіччя (Августин Блаженний, Фома Аквінський), епохи Відродження і Нового часу (Дж.Локк, Т.Гоббс, Ж.Ж.Руссо, І.Бентам, Ш.Монтеск'є, Дж.Ст.Мілль І.Кант, Г.Гегель). Потужний напрям генезису рефлексій щодо ідеальної моделі соціуму генерували концептуалісти утопічної думки Т.Мор, Т.Кампанелла, Дж.Гарінгтон, Дж.Уїнстенлі, Ж.Мельє, А.Сен-Симон, Ш.Фур'є, Р.Оуен та інші. Виразні стратегіями досконалого суспільства та функціонально-інструментальних засобів його забезпечення сформульовані російськими філософами (В.Соловйовим, С.Булгаковим, С.Франком), дослідниками ХХ століття і нашими сучасниками (С.Александром, А.Арато, І.Берлінім, Р.Дворкіним, М.Кастельсом, У.Кімлікою, А.Макінтайром, М.Ротбардом, Дж.Роулзом, М.Санделом, Б.Сутором, Ч.Тейлором, Ф.Хайєком, Дж.Хосперсом, І.Янгом), фундаторами Франкфуртської школи та їхніми послідовниками (Т.Адорно, К.-О.Апелем, М.Хоркхаймером, Ю.Габермасом), течією неопрагматизму (Р.Порті).

Концептуалістика громадянського суспільства інтенсивно розроблялася Е.Гелнером, Дж.Кіном, Р.Фосаером, І.Шапіро, Ч.Тейлором та іншими науковцями. Проблема взаємодії громадянського суспільства та держави була ґрунтовно розроблена в працях американських дослідників Е.Шилза, Ч.Тейлора, Н.Розенблюма, Дж.Кіна. Серед дослідників соціально-правової держави варто виокремити А.Блума, Ю.Габермаса, М.Діамонд, Ч.Дешерд, Д.Селігмана, І.Спарера, Я.Шапіро. З російських дослідників цією проблемою оперували В.Біблер, В.Варивдін, К.Гаджієв, Т.Ворожейкіна, М.Ільїн та інші.

Різні аспекти суспільного оптимуму і громадянського суспільства досліджували українські вчені: В.Андрущенко, В.Бабкін, І.Бичко, І.Кресіна, І.Курас, М.Михальченко, І.Надольний, В.Пазенок, М.Попович, Ф.Рудич, В.Шинкарук, Г.Щедрова та інші. Втім, попри теоретичну значущість для розробки теми даного дослідження наукового доробку наведених авторів, аспект комплексного дослідження функціонально-інструментальних засобів досягнення мети суспільного оптимуму і наукова екстраполяція логіки цього процесу в оглядове майбутнє все ще залишається на периферії уваги.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана з науково-дослідною темою кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 23 грудня 2010 р.).

Метою дисертаційного дослідження є актуалізація та соціально-філософська концептуалізація функціонально-інструментальних засобів досягнення мети суспільного оптимуму.

Реалізація поставленої мети потребує розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

- здійснити системний аналіз суспільного оптимуму з точки зору структурно-елементного складу і його функціонально-інструментального покликання;
- конкретизувати змістовні критерії громадянського суспільства як сукупності суб'єктів суспільного буття та їхніх відносин;
- провести компаративний аналіз, виявити змістовне співвідношення громадянського суспільства та суспільств іншого типу;
- з'ясувати значущість розмежування прав людини та прав громадянина для появи громадянського суспільства;
- дослідити визначальність для суспільного розвитку характеру взаємодії держави і громадянського суспільства;
- проаналізувати соціально-філософську еволюцію права, уточнити сутнісні особливості верховенства права;
- виявити корелятивну залежність між ступенем розвитку громадянського суспільства та утвердженням демократичних засад функціонування соціуму.

Об'єктом дослідження є суспільний оптимум як ідеальна модель суспільства, зумовлена потребами людини і соціуму, а також зусиллями, спрямованими на реалізацію належного.

Предметом дослідження є функціонально-інструментальні чинники досягнення мети суспільного оптимуму.

Теоретико-методологічні засади дослідження були визначені у процесі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі соціальної філософії та філософії історії, які оперували проблематикою суспільного оптимуму. В основу пошукової роботи було покладено комплекс філософських та загальнонаукових методів і принципів. Комплексність мети дослідження зумовила необхідність застосування міждисциплінарних підходів, які синтезують досягнення у галузі соціальної філософії, аксіології, етики, історії, правових дисциплін.

Методологічний фундамент дисертації складають принципи системності, цілісності, єдності історичного та логічного, детермінізму, розвитку і взаємозв'язку. Важливу функцію методологічного підґрунтя дисертаційного дослідження виконали функціонально-інструментальний та структурно-конструктивістський підходи, які дозволили проаналізувати аспект суспільного оптимуму в кількох ракурсах – зокрема, як систему, що зазнає впливу об'єктивних змін і організовується у впорядковану цілісність у результаті детермінативної дії компендіуму детермінант, а також як концептуалізований конструкт, котрий рефлексійно генерується у змістовному, функціонально-

інструментальному, аксіологічно-телеологічному та інших аспектах на основі уявлень про субстанційні ознаки, становлення дійсного в напрямку належного.

Істотну теоретико-методологічну функцію виконали також порівняльний і системний аналіз, елементи діалектичного підходу та загальнонаукові методи: типологізація (при систематизації уявлень про соціальний оптимум); ідеалізація, абстрагування і моделювання (під час дослідження індивідуального та суспільного формату досконалого суспільства); концептуалізація (при визначанні термінологічної бази дослідження й обґрунтуванні понятійно-категоріального статусу ключових понять); класифікація (при розмежуванні та ієрархізації різних концептуальних підходів, а також у контексті з'ясування специфіки інтерпретації суспільного оптимуму в різні історичні періоди).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в філософському аналізі функціонально-інструментальних засобів досягнення мети суспільного оптимуму, у визначенні їх світоглядного і методологічного значення, що увиразнює ціннісно-смыслову та критеріальну основи суспільного генезису. Новизна віддзеркалена в наступних наукових положеннях, що виносяться на захист:

- вперше здійснено системний аналіз суспільного оптимуму з точки зору його морфології, функціонального призначення й інструментального забезпечення. З метою надання теоретико-методологічної виразності детермінанти суспільного оптимуму розмежовано на цілепокладаючі (телеологічні), які віддзеркалюють горизонтальні пріоритети суспільного розвитку та функціонально-інструментальні (структурні), що утворюють його вертикальний каркас;

- конкретизовано змістовні критерії громадянського суспільства як сукупності суб'єктів суспільного буття та їхніх відносин, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості й політичної культури і при цьому перебувають поза регулятивною досяжністю держави, але гарантуються і охороняються нею;

- проведено компаративний аналіз, виявлено змістовне співвідношення громадянського суспільства та суспільств іншого типу; виявлено, що визначальною ознакою громадянського суспільства є така система зв'язків та інтересів, яка забезпечує вільну реалізацію кожною людиною її природних прав на життя й гідне існування, на свободу діяльності, що не заважає іншим, на власність, рівність перед законом, толерантність тощо;

- обґрунтовано, що поява громадянського суспільства детермінована розмежуванням прав людини та прав громадянина; громадянин – не просто індивід, а суб'єкт прав, які визнаються суспільством;

- доведено, що попри значущість громадянського суспільства як механізму і способу становлення демократичної, соціально-правової держави, воно неспроможне позбутися своїх негативних особливостей, тому потребує політичного контролю в особі держави. Особливості функціональної взаємодії держави та громадянського суспільства є визначальними для ефективності

суспільного буття загалом і динаміки розвитку в напрямку суспільного оптимуму зокрема;

– доведено, що хоча демократія як форма організації суспільного буття не позбавлена численних недоліків, вона володіє ключовою перевагою: надійними процедурно-інструментальними можливостями для усунення своїх помилок і недоліків. Концептуалізовано корелятивну залежність: чим більш розвинене громадянське суспільство, тим надійніше підґрунтя для утвердження демократичних засад функціонування соціуму;

– досліджено онтологічну сумісність західних (глобальних) стандартів у сфері функціонально-інструментальних засобів суспільного оптимуму та українських соціокультурних, історичних і ментальних особливостей. Доведено, що механічне перенесення на ґрунт українських суспільних реалій іншокультурних норм є неефективним.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає, насамперед, в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації проблеми особливостей функціонально-інструментальних засобів досягнення мети суспільного оптимуму, у визначенні їх світоглядного і методологічного значення, і в цьому плані є певним внеском у галузі соціальної філософії. Дослідження уточнює методологічні засади аналізу громадянського суспільства та держави. Матеріали і висновки дисертації дають обґрунтоване цілісне уявлення як про сутність суспільного оптимуму, так і про його цілепокладаючі (телеологічні) та функціонально-інструментальні (структурні) складові, чинники й детермінанти. Вони можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі – зокрема, для подальшої розробки соціально-філософської концептуалістики; у суспільно-політичному житті – для уявлення світоглядної критеріальності орієнтирів, пріоритетів і напрямків перетворень; у навчальному процесі – для викладання курсів соціальної філософії, політології, етики, правових дисциплін тощо.

Висновки дисертації сприяють поглибленому розумінню перспектив суспільного розвитку України і змістовних особливостей ідейних пріоритетів під впливом соціально-філософського аналізу функціонально-інструментальних засобів досягнення мети суспільного оптимуму. Основні наукові результати дисертації відповідають вимогам теоретико-методологічних механізмів генерування ефективних стратегем розвитку сучасного українського суспільства. Вони можуть бути використані в подальшій розробці світоглядних, критеріальних і телеологічних проблемних аспектів соціальної філософії і філософії історії.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, а також на ряді міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та круглих столів, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Університет – позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний

заклад» (м. Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції: Шості юридичні читання «Правова культура, правова свідомість і право» (м. Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції «Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації» (м. Київ, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (м. Київ, 2011); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і доля нації: школа і дитина у сучасних соціокультурних контекстах» (м. Харків, 2011); Науково-практичній конференції «Основні напрями модернізації вищої освіти в контексті викликів епохи» (м. Київ-Глухів, 2011); круглому столі «Вища освіта України: 20 років перетворень в Україні» (м. Київ, 2011).

Публікації. Результати наукового доробку представлено у 7 наукових статтях, з яких 6 – опубліковані у фахових наукових виданнях з філософських наук.

Структура і обсяг дисертації зумовлені специфікою її предмету, логікою викладення теми, а також метою і основними завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (332 найменування). Загальний обсяг дисертації складає 220 сторінок, основна частина – 189 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, здійснено огляд стану і напрямів її розробки, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, обґрунтовуються положення, що визначають наукову новизну роботи, практичну цінність отриманих результатів, ступінь їхньої апробації, визначається структура та обсяг дисертації.

Перший розділ – «**Суспільний оптимум: глобальність мети і партикулярність засобів її досягнення**» – присвячений обґрунтуванню вибору методологічних засад дослідження, актуалізації та соціально-філософської концептуалізації теми. Головне завдання розділу полягає в тому, щоб довести взаємодію суспільного оптимуму та громадянської сфери суспільного розвитку.

Кожна історична епоха концептуалізує власний ідеал суспільного оптимуму. Сучасне уявлення про суспільний оптимум невід'ємне від функціональної багатоманітності громадянського суспільства. Більше того: громадянське суспільство вважається основною сутнісною ознакою і атрибутивною умовою соціуму, котрий розвивається за принципами ефективності й гармонії.

Соціально-філософське оперування таким поліаспектним об'єктом, яким є суспільство, має двоєдине аналітично-синтетичне завдання. Одна його складова полягає у виокремленні істотних властивостей і закономірностей відносно автономних частин функціонально єдиного об'єкта. Інша виявляє, яким чином і з якими наслідками окремі струмки суспільного буття зливаються в єдиний потік, легітимізуючи суспільний феномен у його конкретно-

історичних параметрах. Якщо аналіз дає відповідь на «кількісні» питання суспільного функціонування, то синтез з'ясовує «якісні» аспекти: що від даного суспільства можна очікувати, а що – неможливо; як той чи інший соціум поводитиме себе в ситуаціях певного типу, в якому напрямку еволюціонуватиме і т. ін.

Суспільство цілком коректно інтерпретувати соціальною системою, оскільки йому притаманні всі необхідні системні ознаки, в тому числі наявність елементного складу та структури. Це дозволяє сформулювати онтологічну дефініцію соціуму як сукупності ієрархічно поєднаних елементів, взаємодія яких породжує властивості, що не співпадають із сукупністю властивостей кожного з них. Елементи системи характеризуються багатоманітністю, різною якістю і функціональним призначенням, а відтак нагадують не рівноцінні паралельні лінії, а складнопідрядну ієрархічну структуру.

На сучасну пору в понятті суспільство виокремлюють насамперед два аспекти – структуру та зміни (динаміку) соціуму. Сучасна соціальна філософія структурує чотири найголовніші характеристики суспільства: самодіяльність, самоорганізацію, саморозвиток, самодостатність. Якщо самодіяльність, самоорганізація та саморозвиток у тій чи іншій мірі притаманні не лише суспільству в цілому, а і його окремим частинам (елементам, підсистемам), то самодостатність є характеристикою суспільства в цілому: жодна із підсистем не може вважатися самодостатньою, лише сукупність усіх видів діяльності, всі взяті разом соціальні групи й інститути (сім'я, освіта, економіка, політика і т. ін.) генерують суспільство як самодостатню систему.

Суспільний оптимум – явище комплексне і системне. Які ж чинники справляють найбільший вплив на накопичення капіталу суспільного оптимуму? Фактори і детермінанти буттєвості суспільного оптимуму варто розмежувати насамперед на цілепокладаючі (телеологічні) та функціонально-інструментальні (структурні). Основним цілепокладаючим орієнтиром сучасного соціуму будь-якого типу є модернізація в сенсі набуття таких якісних характеристик, які дозволяють ефективно розвиватися, взаємодіяти, комунікувати тощо. Що стосується функціонально-інструментальних детермінант, то до їхнього переліку належить рівень дієздатності громадянського суспільства і правової держави, повноваження принципу верховенства права, дотримання норм демократії, соціальної справедливості, прав і свобод особистості.

Необхідною передумовою досягнення мети соціального оптимуму є ефективна взаємодія громадянського суспільства та правової держави.

Головне завдання розділу полягає в тому, щоб довести об'єктивну підставу, що громадянське суспільство є не просто одним з елементів сучасного соціуму, а необхідною умовою і ключовою атрибутивною ознакою його оптимуму, досконалого функціонування в усіх сферах життєдіяльності.

У другому розділі – «Громадянське суспільство і держава: змістовні основи диференціації і взаємодії» – з'ясовано, що попри напружену субординаційну змагальність, держава та громадянське суспільство приречені

на функціональну взаємодію і взаємозалежність, бо за відсутності чи невиразності будь-якого з цих елементів система сучасного соціуму приречена на буттєву стагнацію і управлінську непереконливість. Відкритим для соціальної філософії залишається лише аспект концептуальних пріоритетів зазначеної взаємодії.

Важливе методологічне значення має співвідношення громадянського суспільства та суспільств іншого типу. Зокрема, політичне суспільство є широкою і автономною по відношенню до свого оточення соціальною дійсністю, в межах якої забезпечується найвищий рівень інтеграції індивідів. Що стосується глобального суспільства, то воно є суспільством суспільств: до його складу входять підсистеми як політичного, так і громадянського типів. В інтегрованому глобальному суспільстві втілені водночас різні види як солідарності, так і протистояння.

Якщо суспільство є людською спільнотою взагалі, то громадянське суспільство виникає на певному етапі історичного розвитку: найбільш розлогим і впливовим воно стає на етапі виникнення буржуазного суспільства. Це зумовлено тим, що в рабовласницьку епоху зі сфери громадянського суспільства вилучалися раби, в епоху феодалізму частково виключалися феодально залежні селяни і лише з розвитком капіталізму сфера громадянського суспільства істотно розширилася: держава була змушена стати на шлях правового впорядкування своїх відносин із громадянами.

Громадянське суспільство виникає там і тоді, де і коли визріли передумови громадянського компромісу і світоглядного плюралізму, де сформувалась сукупність соціальних інститутів, котрі володіють власним функціональним статусом і спроможні здійснювати рівноправний діалог з державою, бути його противагою в більшості аспектів суспільного буття, стримувати державний монополізм і ставати на заваді перетворенню держави із системи забезпечення розвитку суспільства в систему самозабезпечення.

Поява громадянського суспільства детермінована розмежуванням прав людини та прав громадянина. Громадянин – не просто індивід, а суб'єкт прав, які визнаються суспільством. Це людина, яка добровільно взяла на себе функцію політика чи суспільного діяча, вільно і разом з іншими бере участь у виконанні важливих суспільних завдань, живе не лише приватним, а й спільним інтересом. На відміну від професійного політика громадянин є політиком не за посадою, на яку він обраний чи призначений, а за усвідомленням свого суспільного обов'язку.

Для існування громадянського суспільства має існувати громадянська держава. Характерною особливістю громадянина є його існування одночасно в двох буттєвих іпостасях: як представника народу (в цьому статусі він бере участь у політиці) та як представника суспільства (наділеного свободою і незалежністю від інших). Особисте та колективне доповнюють одне одного. Функціонально вони неподільні, нероз'ємні.

Відмінне від держави суспільство існувало завжди, проте воно не завжди було громадянським. Підґрунтям і ознаками громадянського суспільства є

плюралізм, розмаїття інтересів і пріоритетів, які виражають, забезпечують і втілюють на практиці інтереси найрізноманітніших верств населення, ринкова економіка з багатоманітністю форм власності, повноцінним комунікативним обміном, багатопартійністю, розвинутою громадською думкою і світоглядно вільною особистістю, котрій притаманні почуття власної гідності й громадянської відповідальності.

Історично громадянське суспільство сформувалося раніше держави: воно з'явилося з появою найпростіших об'єднань людей для спільного добування їжі, будівництва житла, виготовлення одягу, предметів побуту, захисту від диких тварин і природної стихії. В процесі розвитку засобів виробництва такі об'єднання ставали все більш численними й різноманітними з точки зору функціонального профілю. На певній стадії розвитку для захисту своїх інтересів громадянське суспільство створило державу, змусивши останню забезпечувати суспільний консенсус на основі базисних цінностей – прав і свобод людини, економічної незалежності тощо. Розвинене громадянське суспільство забезпечує захищеність приватної сфери життя людини від жорсткої регламентації з боку держави. Разом з тим воно є основою стабільності, слугуючи запобіжником її розпаду.

Громадянське суспільство – це система функціонально самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів та колективів, життєдіяльності соціальної, культурної та духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління. У правовому демократичному просторі громадянське суспільство є величиною первинною, а інститут держави похідний від нього.

Особливості функціональної взаємодії і взаємозалежності держави та громадянського суспільства є визначальними ефективності суспільного буття загалом і динаміки розвитку в напрямку суспільного оптимуму зокрема. Потреба гармонізації взаємин держави та громадянського суспільства зумовлена їхньою корелятивною залежністю. Зокрема, недостатньо динамічний розвиток держави і громадянського суспільства взаємно посилює стагнацію політичного і духовного життя в країні, уповільнює реалізацію прав і свобод людини.

Попри значущість громадянського суспільства як механізму і способу становлення демократичної, соціально-правової держави, в цьому функціональному покликанні його не слід переоцінювати – надто багато в ньому суперечностей, цільових орієнтирів і часткових, приватних інтересів. Держава, навпаки, покликана до життя спільним інтересом народу. Чим більше вона розвинена як соціально-правова, тим тісніше співпрацює з громадянським суспільством, тим ефективніше здійснює соціальний захист населення, забезпечує права і свободи людини.

Характер взаємодії держави і громадянського суспільства значною мірою визначає поступальність суспільного розвитку. Протистояння громадянського суспільства та держави набуває виразних ознак тоді, коли остання монополізує

не притаманні їй функції, перетворюється на відчужену від суспільства корпорацію. Чим більш розвинене громадянське суспільство, тим більш демократичні форми держави і правлячий політичний режим. І навпаки – чим менш розвинене громадянське суспільство, тим вірогідніше існування в ньому авторитарних і тоталітарних режимів.

Головним дослідницьким завданням **третього розділу** – «**Принцип верховенства права як функціональний стрижень громадянського суспільства і правової держави**» – є обґрунтування і формулювання верховенства права.

Природа і функціональні особливості ідеї права є складними і поліаспектними. Попри те, що правові аспекти здебільшого виявляються предметом політико-правових досліджень, світоглядний і соціально-філософський рівень оперування ними слугує основним запобіжником проти концептуальної некоректності й тенденційності.

Право як духовне явище виникає у свідомості як ідея впорядкування, врегулювання суспільних відносин на основі справедливості, свободи, рівності, гуманізму тощо. Воно є визначеним порядком у суспільстві, який соціум встановлює, підтримує і забезпечує для ефективного функціонування. Право – найважливіший засіб взаємного узгодження і реалізації приватних і суспільних інтересів. Під його егідою таке узгодження здійснюється на засадах справедливості, рівності й свободи суб'єктів.

Право світоглядно перетворює особистість, сприяє впорядкуванню її поглядів, пріоритетів і цілепокладаючих орієнтирів. У цьому, власне, й полягає його ідейно-світоглядна функція, яка має на меті сформувати певний тип відношення людини до суспільства, держави, існуючого політичного режиму й самого права.

Сутнісними ознаками, які виражають природу, сенс і специфіку права, є формальна рівність, єдиний масштаб, рівна міра свободи індивідів та загальної справедливості. Право є всезагальним масштабом і рівною мірою насамперед свободи індивідів, оскільки вільні індивіди є носіями, сутністю і смыслом права. Там, де заперечується вільна індивідуальність, нема і не може бути права, не може бути правових суб'єктів права, правових законів і відносин як у суспільстві в цілому, так і в різноманітних сферах суспільного життя.

Особливість феномену права полягає в тому, що, з одного боку, воно спрямовує свою силу на регулювання суспільних відносин шляхом типізації, узагальнення життєвих ситуацій, нівелювання суб'єктів правовідносин, їх зрівняння перед законом, тобто абстрагується від усього конкретного. З іншого боку, право визнає унікальність і неповторність кожного індивіда, які утворюють ідентитет кожного індивіда.

Право – це основа регулювання взаємин між суб'єктами суспільного буття. Воно є найвищою цінністю суспільства, яку приймають, підтримують і на регулятивну силу якої покладаються громадяни, суспільство, держава. Хоча право є системою встановлених і санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) забезпечених державним захистом, однак

роль держави полягає не в творенні, а у виявленні правових ідей і принципів, у закріпленні їх у владному акті та в забезпеченні (гарантуванні) їхньої дії. В разі порушення правових норм держава відновлює порушене право і застосовує санкції до порушників. Державний примус має бути чітко регламентованим правом.

Розгляд принципу верховенства права поза верховенством законів – це шлях до беззаконня і всюдозволеності, натомість визнання лише принципів верховенства закону поза системним розумінням і втіленням на практиці принципу верховенства права – шлях до несправедливих, негуманних, недемократичних законів та інших нормативно-правових актів. Відтак, у встановленні співвідношення між зазначеними принципами повинна бути функціональна рівновага, яка не ігнорує положення і функціональні пріоритети одного принципу за рахунок іншого. Лише одночасна дія обох принципів забезпечує надійний захист прав людини і громадянина.

Верховенство права забезпечує як сама держава, змушуючи всіх суб'єктів підкорятися праву, так і громадянське суспільство, котре дотримується права добровільно і здійснює контроль за дотриманням права державою. При цьому як державний примус, так і суспільний контроль мають бути чітко регламентовані цим правом, адже нерегламентований примус – це свавілля і насильство, а нерегламентований суспільний контроль – безвладдя, заперечення суверенітету держави.

Характерними ознаками правової держави є панування права, верховенство закону, рівність усіх перед законом і незалежним судом, визнання і гарантії прав і свобод людини, чітке розмежування влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, яке запобігає узурпації влади і робить можливим здійснення взаємного контролю за принципом стримувань і противаг, і відповідальність держави перед громадянином.

Взаємозалежність громадянського суспільства та правової держави полягає в наступному: як неможливе громадянське суспільство без правової демократичної держави, так само без правової демократичної держави не може ефективно функціонувати і динамічно розвиватися громадянське суспільство. Чим розвиненіші демократія, економіка і мораль, тим міцніші й розвиненіші правова держава і громадянське суспільство, тим більш гармонізовані їхні взаємини.

Оскільки соціальна держава не може бути неправовою, а правова держава – несоціальною, то цілком логічним є застосування понятійного конструкту «соціально-правова держава». Основним методом діяльності такої держави є досягнення компромісних, узгоджених рішень, координація діяльності громадян на користь суспільства в цілому, забезпечення рівноваги між приватними і загальногромадянськими інтересами, наслідком чого є збереження цілісності суспільства, його подальший матеріальний і духовний прогрес.

В основу діяльності соціально-правової держави покладено пріоритет підвищення ролі особистості в суспільстві, зокрема в системі духовного і

матеріального виробництва, надання послуг тощо. Соціально-правова держава забезпечує якомога повніший розвиток і реалізацію людського потенціалу. Важливою складовою діяльності соціально-правової держави є створення максимально сприятливих умов суспільного буття, способів реалізації індивідуального і соціального потенціалу. Вкрай необхідно, щоб держава в процесі суспільної трансформації виходила з того, що соціальна політика має формувати такі умови соціального розвитку, які враховували б різноманітні особливості людей і соціальних груп, зокрема: менталітет, етнічний склад населення, регіональні особливості розвитку тощо.

У період трансформації суспільних відносин роль соціально-правової держави є вирішальною. Саме правова, соціальна держава має створити умови для оптимального, ефективного соціального розвитку. Відмова держави від регулювання соціальної сфери неминуче призводить до переважання стихійних і хаотичних механізмів саморегуляції, зниження стабільності процесів функціонування соціального буття, зростання соціальної напруги, послаблення чинників, які забезпечують соціальну безпеку людини і суспільства.

У четвертому розділі – «Дотримання норм демократії, прав і свобод особистості як імператив громадянського суспільства і соціально-правової держави» – досліджується, що буттєвий діапазон громадянського суспільства надзвичайно розлогий – зрештою, як і функціонально-інструментальні ресурси демократії. Ніхто не ставить під сумнів генеалогічну спорідненість і онтологічну залежність демократії та громадянського суспільства. Однак якими є змістовні параметри чинника демократії в контексті перспектив функціонально досконалого громадянського суспільства?

Попри те, що демократія як форма організації суспільного буття не позбавлена численних недоліків, вона володіє ключовою перевагою: надійними процедурно-інструментальними можливостями для усунення своїх помилок і недоліків. Відтак, на відміну від інших форм організації суспільного буття помилки в демократичному суспільстві принципово підлягають виправленню завдяки системі розподілу влади, незалежності судів і активності громадської думки, а сама демократія набуває ознак оптимального методу усунення протиріч між рівністю та свободою, між державою, громадянським суспільством та індивідом.

Права і свободи індивіда мають неухильно дотримуватися суспільством, оскільки це – неухильна передумова суспільного прогресу, який є неможливим за відсутності вільного розвитку кожного члена соціуму, безперешкодного ідейного обміну тощо. Цю тезу функціонально урівноважує таке зауваження: якщо індивідуальні права і свободи не доповнити обов'язками індивіда перед суспільством, то це означатиме рух у напрямку хаосу, анархії, сваволі, деструктивності й загалом розпаду єдиного соціального механізму.

Права та обов'язки індивіда перебувають у нероз'ємній єдності. Їх ігнорування чи заперечення з усією невідпорністю призводить до монадизації суспільних взаємин, дезінтеграції механізмів соціалізації і втрати індивідом тих переваг, які надає суспільна форма життєдіяльності й заради яких соціум,

власне, існує. Якщо в питанні єдності прав індивіда та його обов'язків перед суспільством не досягається оптимальних пропорцій і балансів, то в цьому разі суспільство функціонує неоптимально, реалізуючи лише незначну частину свого потенціалу. Завдання соціальної філософії полягає в знаходженні критеріїв і одиниць виміру як трансчасового, так і конкретно-історичного співвідношення свободи та необхідності з метою досягнення максимальної ефективності функціонування суспільного механізму.

Права і свободи – невід'ємний атрибут індивіда. Безправна людина позбавлена сенсу існування. Права і свободи людини державою лише визнаються і гарантуються; сама ж держава не може наділяти людину цими правами: це не «подачка» з боку держави, а «дарунок» природи, бо права і свободи іманентні людині від народження. Визнання державного походження цих прав і свобод принижує людську гідність, ставить людину в залежність від держави. Держава може наділяти громадянина лише політичними правами і свободами.

Важливе методологічне значення має розмежування природних та громадянських прав. Природні права належать людині від народження. До них належать права на власну думку, всі інтелектуальні права, а також права на особисту діяльність задля власного щастя, якщо вони не завдають шкоди природним правам інших. Природні права лежать в основі прав громадянських. Якщо природні права індивід може здійснювати самостійно, то громадянські належать людині лише як члену суспільства і стосуються насамперед безпеки і захисту. В основі громадянських прав лежить природне право, але для його задоволення потрібна співучасть суспільства.

Права людини мають наддержавний характер, пов'язуються з існуванням людини та апіорною цінністю людського існування. На відміну від них права громадянина – це продукт державного визнання меж свободи людини в політичній, соціально-культурній, економічній та інших сферах.

Права і свободи людини, які надані їй від народження, є невід'ємними, непорушними, невідчужуваними. Ніхто не може позбавити людину її природних прав. Держава ні за яких обставин не може позбавити людину природних прав. Вона може лише тимчасово їх обмежити в суспільних інтересах і на законних підставах.

Що стосується абсолютних (невід'ємних) прав людини, то вони взагалі не підлягають обмеженню (їдеться, зокрема, про право на повагу до особистої честі та гідності). Позбавлення людини її невід'ємних прав рівноцінне запереченню існування самої людини.

Правова рівність є засобом обмеження свободи, окреслення її рамок. Діалектичний зв'язок полягає в наступному: правова рівність обмежує свободу, підтримуючи її у визначених рамках, заради існування самої ж свободи. Рівність індивідів, наділених однаковою мірою свободи є умовою успішного задоволення їхніх потреб. Правова рівність органічно пов'язана зі свободою, вона є сутністю свободи. Свобода немислима без формальної рівності, без свого обмеження, чіткого визначення обсягу, однакової для всіх міри. Свобода і

рівність взаємно стримують одна одну від переродження відповідно у несвободу та нерівність.

У «Висновках» підсумовано результати дослідження, серед яких найбільш істотні, такі:

1. Здійснено системний аналіз суспільного оптимуму з точки зору структурно-елементного складу і його функціонально-інструментального покликання. Детермінанти суспільного оптимуму розмежовуються на цілепокладаючі (телеологічні) та функціонально-інструментальні (структурні).

Цілепокладаючі чинники віддзеркалюють горизонтальні пріоритети суспільного розвитку. Їх основним світоглядним взірцем для сучасного соціуму будь-якого типу є модернізація в сенсі набуття таких якісних характеристик, які приводять ключові сфери суспільного буття до потреб належного, створюють необхідні й достатні можливості для ефективного розвитку, взаємодії і комунікації із зовнішнім світом.

Функціонально-інструментальні детермінанти суспільного оптимуму утворюють його вертикальну структуру. Ієрархію цих факторів очолює рівень дієздатності громадянського суспільства і правової держави, імплементація на рівні суспільного праксису принципу верховенства права, дотримання норм демократії, соціальної справедливості, прав і свобод особистості.

2. Громадянське суспільство – це не ізольовані індивіди, а комплекс соціальних відносин і система суспільних інтересів (соціально-політичних, духовно-культурних, економічних та інших), яка виражає різноманітні цінності, інтереси й потреби членів суспільства.

Доцільність громадянського суспільства зумовлена щонайменше двома потребами. Перша – це задоволення інтересів, які індивід не може реалізувати самостійно. Йдеться про інтереси найширшого профілю – від поліпшення умов праці й до об'єднань за інтересами і здійснення суспільно-корисних проєктів. Друга сфера діяльності громадянського суспільства – відносини громадян з владою. В даному разі інструментарій громадянського суспільства дозволяє здійснювати контроль влади, аби перешкодити монополізації і узурпації владних повноважень.

3. Проведено компаративний аналіз, виявлено змістовне співвідношення громадянського суспільства та суспільств іншого типу. Зокрема, політичне суспільство є широкою і автономною по відношенню до свого оточення соціальною дійсністю, в межах якої забезпечується найвищий рівень інтеграції індивідів. Що стосується глобального суспільства, то воно є суспільством суспільств: до його складу входять підсистеми як політичного, так і громадянського типів. В інтегрованому глобальному суспільстві втілені водночас різні види як солідарності, так і протистояння.

Феномен громадянського суспільства відрізняється від людського суспільства взагалі деякими якісними характеристиками. Для нього визначальною є така система зв'язків та інтересів, яка забезпечує вільну реалізацію кожною людиною її природних прав на життя й гідне існування, на свободу діяльності, що не заважає іншим, на власність, рівність перед законом,

толерантність тощо. Соціальна роль такого суспільства полягає в тому, щоб реалізувати цінності громадянського життя, політичної і соціальної свободи людей, а також їхніх об'єднань в асоціації, групи, партії тощо. Суспільство можна визначити за формулою: громадянське суспільство плюс держава. Таким чином, громадянське суспільство – це недержавна частина суспільства, в основу якої покладено автономію індивідів.

4. Обґрунтовано, що поява громадянського суспільства детермінована розмежуванням прав людини та прав громадянина. Поняття «громадянин» – не просто індивід, а суб'єкт прав, які визнаються суспільством. Громадянин – це людина, яка добровільно взяла на себе функцію політика чи суспільного діяча, вільно і разом з іншими бере участь у виконанні важливих суспільних завдань, живе не лише приватним, а й спільним інтересом. На відміну від професійного політика громадянин є політиком не за посадою, на яку він обраний чи призначений, а за усвідомленням свого суспільного обов'язку.

5. Доведено, що попри значущість громадянського суспільства як механізму і способу становлення демократичної, соціально-правової держави, в цьому функціональному покликанні його не слід переоцінювати – надто багато в ньому суперечностей, цільових орієнтирів і часткових, приватних інтересів. Держава, навпаки, покликана до життя спільним інтересом народу. Чим більше вона розвинена як соціально-правова, тим тісніше співпрацює з громадянським суспільством, тим ефективніше здійснює соціальний захист населення, забезпечує права і свободи людини.

6. Проаналізовано соціально-філософську еволюцію права, започатковану ідеєю врегулювання суспільних відносин на основі справедливості, свободи, рівності й гуманізму. Сутнісними ознаками, які виражають природу, сенс і специфіку права, є формальна рівність, єдиний масштаб, рівна міра свободи індивідів та загальної справедливості. Уточнено, що сутність верховенства права полягає в органічному поєднанні правових ідей і принципів (справедливості, рівності, свободи) та гуманістично-моральних ідей і принципів (моральності, гуманізму, людяності, людянолюбства тощо). Якщо закон є владою держави, то право є владою народу на управління державою. Верховенство права перед державою полягає в діалектичному запереченні правом державної влади, яке виявляється неможливим без визнання правом державної влади: санкціонуючи владу, право її легітимізує і водночас обмежує, вводячи в певні правові межі і встановлюючи відповідальність за неправові методи впливу на державу.

7. Уточнено особливості правової держави, характерними ознаками якої є панування права, верховенство закону, рівність усіх перед законом і незалежним судом, визнання і гарантії прав і свобод людини, чітке розмежування влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, яке запобігає узурпації влади і робить можливим здійснення взаємного контролю за принципом стримувань і противаг і відповідальність держави перед громадянином.

Взаємозалежність і взаємозумовленість громадянського суспільства та правової держави полягає в наступному: як неможливе громадянське суспільство без правової демократичної держави, так само без правової демократичної держави не може ефективно функціонувати і динамічно розвиватися громадянське суспільство. Чим міцніші й розвиненіші демократія, економіка і мораль, тим міцніші й розвиненіші правова держава і громадянське суспільство, тим більш гармонізовані їхні взаємовідносини.

8. Доведено, що хоча демократія як форма організації суспільного буття не позбавлена численних недоліків, вона володіє ключовою перевагою: надійними процедурно-інструментальних можливостями для усунення своїх помилок і недоліків. Відтак, на відміну від інших форм організації суспільного буття помилки в демократичному суспільстві принципово підлягають виправленню завдяки системі розподілу влади, незалежності судів і активності громадської думки, а сама демократія набуває ознак оптимального методу усунення протиріч між рівністю та свободою, між державою, громадянським суспільством та індивідом.

Концептуалізовано корелятивну залежність: чим більш розвинене громадянське суспільство, тим надійніше підґрунтя для утвердження демократичних засад функціонування соціуму. І навпаки: недосконалість громадянського суспільства детермінує суспільні кризи, призводить до панування авторитарних і навіть тоталітарних політичних режимів. Саме від рівня розвитку громадянського суспільства залежать консолідаційні можливості держави, її суспільно-політична стабільність і прогнозованість розвитку. Високий рівень самоорганізації громадянського суспільства генерує керовану систему і задає чіткі межі державного втручання.

9. Отримала подальший розвиток теза, згідно з якою свобода неможлива поза реалізацією принципів і норм рівності, без загального правила, єдиного масштабу і рівної міри свободи, тобто без права, поза правовою нормою. Право має обмежувати як індивідуальну свободу, так і свободу суспільну. В разі необмеженої індивідуальної свободи настають наслідки у вигляді формування авторитарної, егоїстичної особистості, що призводить до тиранії, деспотизму, культу особистості. Натомість недостатнє обмеження суспільної свободи стає причиною встановлення анархічного суспільного ладу. Таким чином, свобода має сенс і загалом можлива лише за умови обмеження її певною загальнообов'язковою нормою, котра справедливо розподіляє свободу між суб'єктами і перед якою всі вільні індивіди є рівними.

10. Досліджено онтологічну сумісність західних (глобальних) стандартів у сфері функціонально-інструментальних засобів суспільного оптимуму та українських соціокультурних, історичних і ментальних особливостей. Доведено, що попри наявність широкого діапазону універсальних закономірностей, мають місце деякі детермінативно визначальні фактори духовно-світоглядної сфери, котрі істотним чином впливають на динаміку еволюціонування в напрямку суспільного оптимуму. З огляду на зазначену обставину механічне перенесення на ґрунт українських суспільних реалій

іншокультурних норм є неефективним. Лише поєднання універсальних стандартів з українською самобутністю і специфікою є перспективним з позицій розвитку в напрямку суспільного оптимуму.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладено в таких публікаціях автора:**

1. Грица Ю.І. Концептуальні пріоритети функціональної взаємозалежності громадянського суспільства та держави / Ю.І. Грица // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць]. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 48. – С. 323-332.

2. Грица Ю.І. Громадянське суспільство: сутність, генеза, особливості становлення в Україні / Ю.І. Грица // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Випуск 21. – С. 423-428.

3. Грица Ю.І. Принцип верховенства права як функціональний стрижень правової держави і громадянського суспільства / Ю.І. Грица // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. праць]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. – Випуск 45. – С. 68-77.

4. Грица Ю.І. Соціально-філософські пріоритети ідеї права / Ю.І. Грица // Філософія і політологія в контексті сучасної культури: науковий журнал. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського національного університету, 2011. – Випуск 12. – С. 163-172.

5. Грица Ю.І. Феномен свободи як атрибут індивідуального і суспільного буття / Ю.І. Грица // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 9. – С. 280-296.

6. Грица Ю.І. Значення інструменту демократії для функціонування громадянського суспільства / Ю.І. Грица // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П. Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Випуск 101. – С. 181-191.

7. Грица Ю.І. Громадянське суспільство як атрибутивна умова соціального оптимуму / Ю.І. Грица // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць]. – К.: ВІР УАН, 2011. – Спецвипуск. – С. 329-335.

АНОТАЦІЇ

Грица Ю.І. Функціонально-інструментальні засоби досягнення мети суспільного оптимуму: (соціально-філософський аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню та переосмисленню соціально-філософських аспектів співвідношення держави та громадянського суспільства, зокрема в історично-поступальному розвитку. В роботі доведено, що не форма, а зміст, сутність та спрямованість державного управління визначають гармонію, єдність або розбрат держави та громадянського суспільств. Кожна історична епоха концептуалізує власний ідеал суспільного оптимуму. Сучасне уявлення про суспільний оптимум невід'ємне від функціональної багатоманітності громадянського суспільства. Більше того: громадянське суспільство вважається основною сутнісною ознакою і атрибутивною умовою соціуму, котрий розвивається за принципами ефективності й гармонії.

У нетрадиційному ключі здійснено спробу реконструювати структуру громадянського суспільства, тобто показати, що воно – це об'єкти-суб'єкти, соціальні відносини, інтереси та потреби, культура та світогляд. Для того, щоб корінним чином дослідити ці складові, треба щодо кожної з них створювати онтологічну картину соціального буття.

Особливо наголошено на тому, що держава та громадянське суспільство приречені на функціональну взаємодію і взаємозалежність, бо за відсутності чи невиразності будь-якого з цих елементів система сучасного соціуму приречена на буттєву стагнацію і управлінську непереконливість. Обґрунтована значущість верховенства права як принципу світоглядної культури і суспільного буття.

Громадянське суспільство розглядається як складне соціокультурне утворення, засноване на системі приватних, громадських, соціально-економічних, національних, політичних відносин та інститутів, незалежних від держави, що ґрунтується на демократичних цінностях, гуманістичних моральних орієнтирах та правових принципах.

Ключові слова: суспільний оптимум, світоглядні пріоритети, громадянське суспільство, правова держава, принцип верховенства права.

Грица Ю.И. Функционально-инструментальные средства достижения цели общественного оптимума: (социально-философский анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

Диссертация посвящена исследованию и переосмыслению социально-философских аспектов соотношения государства и гражданского общества, в частности в исторически поступательном развитии. В работе доказано, что не форма, а содержание, сущность и направленность государственного управления, определяют гармонию, единство или раздор государства и гражданского общества. Каждая историческая эпоха концептуализирует собственный идеал общественного оптимума. Современное представление об

общественном оптимуме неотъемлемо от функционального многообразия гражданского общества. Более того: гражданское общество считается основным сущностным признаком и атрибутивным условием социума, который развивается на принципах эффективности и гармонии.

В нетрадиционном ключе осуществлена попытка реконструировать структуру гражданского общества, то есть показать, что оно – это объекты-субъекты, социальные отношения, интересы и потребности, культура и мировоззрение. Для того, чтобы коренным образом исследовать эти составляющие, нужно относительно каждой из них создавать онтологическую картину социального бытия.

Особенно отмечено то, что государство и гражданское общество обречены на функциональное взаимодействие и взаимозависимость, потому что при отсутствии или невыразительности любого из этих элементов система современного социума обречена на бытийственную стагнацию и управленческую неубедительность. Обоснована значимость верховенства права как принципа мировоззренческой культуры и общественного бытия.

Гражданское общество рассматривается как сложное социокультурное образование, основанное на системе частных, общественных, социально-экономических, национальных, политических отношений и институтов, независимых от государства, основанного на демократических ценностях, гуманистических моральных ориентирах и правовых принципах.

Идеальная модель правового государства и гражданского общества в среде обществоведов является консенсусной нормой. Дискуссии продолжаются лишь относительно факторов, которые лежат в основе, формируют функциональный фундамент обозначенных телеологических образцов. В работе обоснована значимость верховенства права как принципа мировоззренческой культуры и общественного бытия.

Природа и функциональные особенности идеи права являются сложными и полиаспектными. Невзирая на то, что правовые аспекты по большей части оказываются предметом политико-правовых исследований, мировоззренческий и социально-философский уровни оперирования ими служит основным предохранителем против концептуальной некорректности и тенденциозности.

Права и свободы индивида должны неуклонно придерживаться обществом, поскольку это – неуклонная предпосылка общественного прогресса. Этот тезис функционально уравнивает такое замечание: если индивидуальные права и свободы не дополнить обязанностями индивида перед обществом, то это будет означать движение в направлении хаоса, анархии, произвола, деструктивного и в целом распада единственного социального механизма. Права и обязанности индивида находятся в неразъемном единстве. Их игнорирование или отрицание со всей неотразимостью приводит к монадизации общественных взаимоотношений, дезинтеграции механизмов социализации и потери индивидом тех преимуществ, которые предоставляет общественная форма жизнедеятельности и ради которых социум, собственно, существует.

Полиаспектный диапазон свободы испокон веков был объектом придирчивого внимания общественного сознания различного теоретико-аргументационного уровня. Однако систематизация и концептуализация свободы как атрибута индивидуального и общественного бытия даже в наше время остается актуальной исследовательской задачей, которая содержит много интерпретационных трудностей и мировоззренческо-аксиологических коллизий.

Ключевые слова: общественный оптимум, мировоззренческие приоритеты, гражданское общество, правовое государство, принцип верховенства права.

Hrytsa U.I. Functional and instrumental means of achievement of goal of social optimum: (social and philosophical analysis). – Manuscript.

Thesis for a degree of candidate of philosophy, specialty – social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

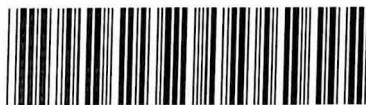
The thesis is devoted to research and rethinking of social and philosophical aspects of the relationship of the state and civil society, particularly in the historically-advancing development. Thesis proves, that it is not the form, but content, nature and orientation of the government, that determine the harmony, unity or discord of the state and civil society. Each historical era conceptualizes its own ideal of social optimum. The modern idea of the social optimum is inherent in functional diversity of civil society. Moreover: civil society is essentially the main feature and attributive condition of society, which developed on the principles of efficiency and harmony. An attempt to reconstruct the structure of civil society, to show that it is – subjects-objects, social relations, interests and needs, culture and world outlook, is made in non-traditional key. In order to radically explore these components, one should create ontological picture of social life for each of them.

The fact that the state and civil society are doomed to a functional interaction and interdependence is especially emphasized, because in the absence or indistinctness of any of these elements, modern society is doomed to existential stagnation and administrative weakness. Concernment of the rule of law as the principle of world-view culture and social life is grounded.

Civil society is regarded as a complex socio-cultural formation, based on a system of private, public, social, economic, national, political relations and institutions, independent from the state, based on democratic values, humanistic moral standards and legal principles.

Key words: social optimum, world-view priorities, civil society, lawful, the rule of law.

НБ НПУ

100132104

Підписано до друку 28.12.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 790
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

